

Sdružení dopravních psychologů a dopravních specialistů

PSYCHODIAGNOSTICKÉ PROHŘEŠKY V DOPRAVNÍ PSYCHOLOGII

Karel Havlík

V posledním období přibývá řidičů s žádostí o přezkum výsledků dopravně psychologického vyšetření. Stěžovatelé považují dopravně psychologický závěr za neobjektivní a nezřídka zpochybňují postup při vyšetření. Domnívají se, že výsledek není v souladu s jejich schopnostmi a dostatečně neodráží řidičskou praxi i momentální pracovní náplň. Žadatele o ŘO zpravidla neuspokojilo závěrečné psychologické hodnocení v porovnání se svým sebepojetím a spáchaným přestupkem.

Dopravní psychodiagnostika vychází ze skutečnosti, že dopravní chování je určováno u řidiče především jeho dopravním charakterem, ovšem vždy v závislosti na dopravních situacích, které buď řidič vytváří nebo se na jejich vytváření podílí anebo se do nich dostává vinou jiných řidičů a různých dopravních podmínek.

Dopravní psychodiagnostika disponuje závaznými pravidly vyjádřenými:

1. podrobnou znalostí profesiogramu silniční dopravy vykonávané řidičem
2. předpokládanými psychosomatickými nároky odvozenými z profesiogramu s akcentem na požadavky psychické – schopnosti a osobnostní vlastnosti
3. anamnestickými daty - zejména rozbořem řidičské, profesionální a životní historie řidiče včetně řidičské praxe s výčtem bodů, druhu přestupků a zaviněných nehod, zdravotním stavem, vzděláním atd., doplněné příslušnými dokumenty
4. technikou explorační určenou pro řidiče a obohacenou o vstupní dotazník
5. základní standardizovanou testovou baterii doplněnou o
6. soubor alternativních metod odpovídající specifickým požadavkům profese a rovněž i počtu, druhu, obsahu a závažnosti dopravních přestupků

K neměnným zásadám dopravní psychodiagnostiky patří:

- životní a řidičská minulost, přítomnost a budoucnost tvoří spojité nádoby
- podstata řidičské činnosti zůstává stejná, ale psychická náročnost se mění v závislosti na druhu dopravy – technologické, komunální, vnitrostátní a mezinárodní dálkové, autobusové linkové i zájezdové (nepravidelné), nákladní cisternové – ADR atd.
- proto se má na nesterjně náročné řidičské pozice a nesterjně náročné druhy dopravy aplikovat při vyšetření řidičů nesterjně obsáhlé testové baterie, měřítka a normy, které vycházejí ze základní metodiky - standardizované testové baterie
- základní baterie má diagnostikovat strukturu osobnosti řidiče - souhrn specifických řidičských schopností a vlastností včetně mravních, které jsou relevantní pro výkon dané řidičské pozice a metody alternativní mohou diagnostiku upřesnit i rozšířit
- poznání dopravního charakteru řidiče a z toho odvozené predikce dopravního chování
- ověření psychické výkonnosti řidiče - koncentrace a distribuce pozornosti, řidičské inteligence, vnímání klasické, prostorové a periferní, vizuální paměti, způsobů hodnocení, rozhodování a reagování...
- popis osobnostní struktury – stupně adaptability, emocionality, seberegulace, sebedůvěry, míry stresové a frustrační odolnosti, sklonů k odpovědnosti, spolehlivosti, toleranci, sociabilitě, agresivitě, impulsivnosti, riskování včetně nesterdných fenoménů a psychopatologických příznaků...

Za chybné psychodiagnostické postupy při vyšetřování řidičů se považují:

1. aplikace **stejného** složení testové baterie u **nestejných** druhů doprav a **nestejných** řidičských pozic
2. užití stejné testové baterie u nehomogenní skupiny řidičů **bez ohledu na obsah profese**, praxi (začátečník), věk (senior) a pohlaví
3. užití **skupinového** způsobu vyšetření, ačkoliv druh řidičů vyžaduje **individuální** přístup, aby se dospělo k objektivnímu a spravedlivému výsledku
4. aplikace psychodiagnostických technik, které jsou v **rozporu s požadavky profese** nebo se způsobem selhání řidiče - obsahem přestupků i typem zaviněných nehod
5. aplikace **stejně** testové baterie u bezproblémových a problémových řidičů (žadatelů o vrácení řidičského oprávnění), u nichž se musí **odhalit příčiny selhávání**
6. nasazení psychodiagnostických technik bez **analýzy** řidičské historie, četnosti a **obsahu přestupků** nebo četnosti a druhu zaviněných nehod
7. užití stejných psychodiagnostických technik **bez ohledu na povahu přestupků** či nehod. věku a pohlaví řidiče a kvality i kvantitativní řidičské praxe
8. **nerespektování odlišných psychodiagnostických postupů**, které vyžadují problémoví řidiči potrestaní za návykové látky (alkohol + drogy) a řidiči potrestaní za různé závažné přestupky – maření úředního rozhodnutí, překračování rychlostního limitu, ujetí od nehody, řízení bez pasů, opakované telefonování za jízdy, nesprávné předjíždění, rizikový způsob jízdy aj.
9. nepoužívání standardizovaných **projektivních testů osvědčených v dopravní psychologii** (*Zulliger, ZRB - volba, LT-DP, Hand T, Baum-T*) zvláště u řidičů **problémových** nebo u řidičů exponovaných profesí
10. **nehodný výběr metod** u problémových řidičů s přestupky souvisejícími s osobnostními vlastnostmi a u přestupků úzce spjatých s výkonovými složkami řidiče
11. nezkoumání **příčin** manifestace určitých druhů přestupků anebo příčin opakování různých přestupků či opakování přestupků nebo nehod téhož typu
12. **opomenutí faktu, že osobnostní vlastnosti člověka vévodí každé činnosti včetně řidičské a diriguji účinné využívání celého spektra schopnosti**
13. posouzení řidiče pouze z **číselných** výsledků testů a **bez kontextu** s jeho životní, řidičskou a profesní historií i s aktuálním psychickým (psychosomatickým) stavem
14. **hodnocení řidiče** bez přihlédnutí k dosavadní řidičské praxi, k dalším důležitým životním okolnostem a údajům z explorační referencí a **dělání ukvapených závěrů**
15. **opomíjení uplatnění kompenzačních a motivačních složek řidiče při řízení a zejména při výkonu profese jako pozitivní korekce dopravního chování**

Příklady z kazuistiky

- *Třicetiletému invalidnímu řidiči byl odebrán ŘO za maření úředního rozhodnutí. EKŘ pouze jeden přestupek za výrazné překročení rychlostního limitu v obci – 7b.. Před vyšetřením řidiče nebyl vypsán vstupní dotazník. Prověřily se pouze výkonové složky řidiče včetně inteligence, kde dosáhl podprůměrných výsledků. Osobnostní vlastnosti byly zkoumány jediným a pro řidiče neadekvátním osobnostním dotazníkem. Závěr – dopravně psychicky nezpůsobilý.
Nebyla odhalena příčina poruchového dopravního chování. Řidič bez jízdy autem nemohl vykonávat povolání a proto neakceptoval zákaz řízení. Příčina nevězela ve výkonových parametrech ale v osobnostních vlastnostech a motivační složce. Chyby – bez analýzy přestupků a anamnestických dat – nesprávné zaměření vyšetření pouze na výkonostní složky – opomenutí osobnostních a motivačních komponent.*

- **Pětapadesátiletý řidič místní komunální přepravy (odpadové hospodářství) neuspěl při zákonem stanoveném dopravně psychologickém vyšetření po pěti letech. Zdravotně způsobilý. EKŘ bez přestupků a nehod. Skupinové vyšetření sestavené z dalších čtyř řidičů MKD trvalo zhruba pět hodin. Aplikována nová metodika - 2015. Rozhovor s řidičem spíše formální a velmi krátký. Z číselných dat výkonových testů vyplynuly hluboce podprůměrné výsledky (Bourdon). V testu inteligence VMT řidič selhal. V osobnostním profilu řidiče vévodila přizpůsobivost, emotivní stabilita, lehce snížená sebedůvěra, ale zvýšená seberegulace. Stresově odolný, tolerantní, vytrvalý, ukázněný, odpovědný a spolehlivý. Závěr – dopravně psychicky nezpůsobilý.
Nebyl posouzen profesiogram řidiče, šlo o nenáročnou práci, opomněla se letitá řidičova bezúhonná praxe a nebyly vzaty v úvahu kompenzační složky. Řidič byl schopen vyvážit výkonové nedostatky pozitivní motivací k profesi, zkušenostmi, znalostmi prostředí a kladnými osobnostními rysy.
Chyby – bez analýzy profesiogramu – aplikace neadekvátní testové baterie (nová metodika), která neodpovídala nenáročnému druhu dopravy – opomenutí souboru kladných motivačních a kompenzačních komponent.**
- **Šestašedesátiletému důchodci - řidiči amatérovi byl odebrán ŘO na šest měsíců za zbytkový alkohol 0,33 promile + 7 b. EKŘ bez přestupků. Řidič se podrobil asi čtyřhodinovému dopravně psychologickému vyšetření ve skupině tří profesionálních řidičů. Standardizovaná testová baterie (metodika 2015) byla adekvátní pro řidiče z povolání vykonávající středně náročnou dopravu. Důchodce dosáhl ve výkonových testech sotva podprůměrných výsledků. Bourdona nedokončil. Na determinačním přístroji selhal. Výsledek testu inteligence se vymykal normám. Struktura osobnostních vlastností netrpěla vážnými výkyvy. Emoce zúžené. Umocněná seberegulace. Bohatší prožívání s introvertní inklinací. Závěr – dopravně psychicky nezpůsobilý.
Nepřihlédlo se k čtyřicetileté bezúhonné praxi a k ujetým asi osmi stům tisícům kilometrů. Opomenuty byly kompenzační mechanismy opřené o zkušenosti. Šlo o jediný přestupek za praxi. Neověřovala se případná závislost na alkoholu.
Chyby – řidič vyšetřován neadekvátní testovou baterií – vhodný by byl individuální způsob vyšetřování zaměřený především na osobnostní rysy s možnou vazbou na potenciální alkoholovou závislost – nebyla rozpoznána účinnost kompenzačních prvků a posouzeny míra stresové odolnosti, odpovědnosti i volních postojů řidiče.**

Dovětek

Příklady z kazuistiky jsou ilustrací nerespektování klasických psychodiagnostických zásad v dopravní psychologii. Způsob dopravně psychologického vyšetření není diferencovaný a přizpůsobený individualitě řidiče a specifickým nárokům jednotlivých druhů doprav i řidičských pozic. V chybách, které se vyskytují při vyšetřování, sehrávají roli neúplné teoretické a praktické znalosti dopravní psychodiagnostiky, unáhlené závěry, nezkušenost z vyšetřování řidičů spojená například s nedostatečně hlubokým rozbořením životní a řidičské historie a patrně také s omezeným uplatňováním technik explorace určených pro řidiče včetně nenalezení pozitivních kompenzačních a motivačních složek řidiče.

*Řidiči uvedení v kazuistice absolvovali v zákonné lhůtě opakovaná, ale testově a psychodiagnosticky vyvážená a realitě přizpůsobená individuální dopravně psychologická vyšetření doplněná hodnocením a poradenstvím se závěrem – **způsobilý = 1 – 2**.*